

ТАКТИКИ СТРАТЕГІЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ У НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

І.О. Романченко (Харків)

Стаття присвячена дослідженню тактик стратегії дискримінації у німецькомовному публіцистичному дискурсі на матеріалі сучасної преси. Надається визначення поняттям «стратегія» та «тактика». Виділяється та описується 19 тактик дискримінації іноземців у сучасній німецькомовній пресі з наданням прикладів висловлень, які їх реалізують. Пропонується класифікація тактик дискримінації за критерієм агенса та за семантичним критерієм.

Ключові слова: дискримінація, дискурс, тактика, стратегія.

Романченко И.А. Тактики стратегии дискриминации в немецкоязычном публицистическом дискурсе. Статья посвящена изучению тактик стратегии дискриминации в немецкоязычном публицистическом дискурсе на материале современной прессы. Дается определение понятиям «стратегия» и «тактика». Выделяется и описывается 19 тактик дискриминации с приведением примеров высказываний, реализующих их. Предлагается классификация тактик дискриминации за критерием агенса и семантический критерием.

Ключевые слова: дискриминация, дискурс, тактика, стратегия.

Romanchenko I. Tactics of the discrimination strategy in German journalistic discourse. The article investigates tactics of the discrimination strategy in German journalistic discourse on the material of the modern press. Definitions of the notions of tactic and strategy are given. 19 tactics of the discrimination are singled out and described by giving examples of utterances realizing these tactics. A classification of the tactics of the discrimination based on the criterion of the agent and on the semantic criterion is proposed.

Key words: discrimination, discourse, tactic, strategy.

Розвиток прагматичного напрямку в лінгвістичних розвідках у другій половині XX ст. – на початку XXI ст. обумовив появлення великої кількості досліджень стратегій і тактик певних видів дискурсу. Приміром, вивчаються маніпулятивні та аргументативні стратегії російськомовного дискурсу [6], комунікативні цілі та стратегії маніпулювання в рекламному дискурсі [9], стратегії та тактики міни комунікативних ролей у англomовному кінодискурсі [7] тощо. Т. ван Дейк досліджував тактики дискурсу упередження в Голландії на матеріалі усного побутового дискурсу [5], втім, дотепер не вивчалися тактики письмових дискримінаційних висловлень (далі – ДВ) на матеріалі німецькомовної преси. Все це обумовлює актуальність нашого дослідження.

Об'єктом дослідження є тактики висловлень німецькомовної преси, які аналізуються на пред-

мет їх здатності реалізовувати стратегію дискримінації за допомогою методів інтерпретаційного, контекстуального, парафрастичного та інтенційного аналізу. Матеріалом дослідження є тексти політичної та суспільно-економічної тематики, надруковані у сучасній німецькомовній пресі.

Мета дослідження полягає у встановленні типових тактик дискримінації у сучасному німецькомовному публіцистичному дискурсі.

Поняття стратегії та тактики є взаємозумовленими. Ми розуміємо стратегію та тактику в дусі І.В. Труфанової, яка визначає *стратегію* як сукупність мовленнєвих дій, що направлена на вирішення комунікативної мети мовця, а *тактику* – як одну або декілька мовленнєвих дій, які сприяють реалізації певної стратегії [13, с. 58–59]. На думку О.С. Ісерс, основною метою опису стратегій є виділення типових тактик, які реалізують

ту чи іншу стратегію. Вона вважає тактики дійсно доступними для вивчення одиницями та практичним інструментом мовця [6, с. 111].

З формальної точки зору, стратегія співвідноситься з кількома дискурсивними ходами адресанта, в той час як “реалізація дискурсивної тактики пов’язана з одним ходом, в рамках якого реалізується один або декілька мовленнєвих актів” [1, с. 85].

Комбінація декількох мовленнєво-поведінкових тактик (термін Е.М. Верещагіна та В.Г. Костомарова) дозволяє комунікантові-1 досягти змін в інформованості, емоційному стані, поглядах та оцінках комуніканта-2 та впливає на його поведінку [3, с. 95].

Дослідники визнають, що єдиної класифікації мовних стратегій та тактик поки що не існує [2, с. 71; 1, с. 89; 12, с. 21].

Для нашого дослідження релевантним є виділення тактик політичного, конфліктного [2; 15 та ін.] та дискурсу упередження [4; 5]. Зокрема, Т. ван Дейк виділяє такі тактики вираження етнічних упереджень, як узагальнення, уточнення, поправка, пояснення, наведення прикладів, посилення (перебільшення), пом’якшення (зменшення), повторення, встановлення контрастів, констатація негативних наслідків для власної групи, зсув, розпливчатість, скидання вини на іншого, незнання, дистанція тощо [5, с. 285].

Аналіз корпусу ДВ дозволив виділити 19 тактик, підпорядкованих стратегії дискримінації у сучасній німецькомовній пресі, які за різними критеріями можна умовно поділити на декілька груп:

- за критерієм агенса:
 - √ тактики відносно іноземців: звинувачення, гіперболізації, аргументації, мітигації, акцентування національності, вказівки на неспроможність, образи, співчуття;
 - √ тактики відносно політиків: негативної критики, аргументації, вираження недовіри, підкреслення рідкісного факту, заклику до національної свідомості, схвалення дій політиків;
 - √ тактики відносно себе: гіперболізації, відчуження, заклику до національної свідомості, заклику до дій;

- за семантичним критерієм:
 - √ тактики негативної дискримінації: негативної критики, звинувачення, гіперболізації, аргументації, мітигації, акцентування національності, вказівки на неспроможність, відчуження, заклику до дій, повчання, образи;
 - √ тактики позитивної дискримінації: підкреслення рідкісного факту;
 - √ тактики антидискримінації: співчуття, негативної критики, аргументації.

Під **негативною** дискримінацією розуміємо типовий випадок дискримінації, коли категоріальний погляд комбінується з негативною оцінкою категорії іноземців.

Позитивна дискримінація представлена у висловленнях, в яких категоріальний погляд комбінується з надмірно позитивною оцінкою, яка є для мовця незвичайною.

Антидискримінація реалізується у висловленнях, які вербально дистанційовані від категоріального погляду або негативної оцінки.

Реалізація окремих тактик залежить від жанрового різновиду газетного тексту. Приміром, у ДВ читачьких листів, що є наближеними до розмовно-побутового жанру, переважають тактики негативної критики, звинувачення, відчуження, гіперболізації, заклику до національної свідомості та до дій, у той час як в газетних статтях частотними є тактика аргументації, мітигації тощо. Такий висновок підтверджує думку, що в процесі комунікації на вибір тактик впливають соціально-рольові, психологічні, професійні та інші характеристики як адресанта, так і адресата [14].

Вважаємо за необхідне пояснити сутність кожної тактики окремо, з наведенням прикладів з нашого корпусу ДВ (подано з частотністю).

Тактика негативної критики найчастіше реалізується в висловленнях, в яких критикуються дії або відсутність дій (толерування) політиків відносно іноземців:

(1) In Wels hat BM Peter Koits (SP) jahrelang an der Bevölkerung vorbeigeregelt und wollte vermutlich durch Zuwanderung ein multikulturelles Schlaffenland aufbauen (Kronen, 31.10.09, S. 36);

Також це можуть бути висловлення з самокритикою, зокрема, з критикою власної м'якості, гуманності щодо іноземців та неспроможності відстояти свої права:

- (2) *Wir sind zu gutmütig und human. Deswegen werden wir so ausgenutzt und international erpresst. Die Türken würden sich das nie gefallen lassen, war wir über uns ergehen lassen (Kronen, 3.11.10, S. 29).*

Ця тактика виявилась найчастотнішою в нашому корпусі ДВ і найчастіше реалізує негативну дискримінацію, хоча вона широко представлена також у висловленнях з антидискримінацією, де, відповідно, критикуються протилежні якості.

Тактика звинувачення реалізується висловленнями зі звинуваченням або потенційним звинуваченням іноземців або їх країн у різноманітних діях на шкоду країни власної групи або її мешканців (у Т. ван Дейка це тактика констатації негативних наслідків для власної групи [5]):

- (3) *Durch die globalisierte Zuwanderung werden wir immer mehr zu Bürgern zweiter Klasse; noch nie in ihrer Geschichte waren die europäischen Nationen so akut vom Zerfall bedroht (Kronen, 03.11.10, S. 30).*

Під потенційним звинуваченням розуміється висловлення впевненості в скоєнні іноземцями або їх країнами шкідливих дій у майбутньому, або ж принаймні висловлення такої можливості:

- (4) *висловлення мешканців міста, в якому планується побудувати табір для біженців для їх перебування в країні на початковому етапі: Sie wären ja nicht eingesperrt. Außerdem flüchten 20 Prozent der Asylwerber“, ist Kroboth, selbst Polizeibeamter überzeugt. „Das Geld und die Autos für die Flucht würden sie dann in Eberau oder der nahen Umgebung stehlen. Davor haben wir Angst (Kurier, 10.02.10, S. 3).*

Ця тактика у нашому корпусі представлена лише у висловленнях з негативною дискримінацією.

Тактика гіперболізації (що співвідноситься з тактикою посилення у Т. ван Дейка) [5] виявилась однаково частотною з попередньою. Як відомо, гіперболізація (від грець. *hyperbole* – пере-

більшення) це образне перебільшення за розміром, силою, значенням [16]. Тож ця тактика представлена висловленнями, в яких стан речей в аспекті політики щодо іноземців, криміногенної ситуації тощо описується як особливо тяжкий та такий, що загрожує спокою, процвітання або взагалі майбутньому країни:

- (5) *Besonders auffallend ist die Unzufriedenheit in Sachen Asylpolitik, die ein Desaster sondergleichen ist (Kronen, 07.02.10, S. 35);*
(6) *Um uns auch in Zukunft gegen die Billigstarbeitskräfte aus den ehemaligen Ostblockstaaten durchsetzen zu können, wird uns angeraten, flexibel zu sein und ein Leben lang zu sparen (Kronen, 06.07.10, S. 25).*

Різновидом цієї тактики можна вважати тактику дисфемізації – явища, сутність якого збігається з сутністю гіперболізації з тією відмінністю, що вона реалізується тільки за допомогою мовного засобу дисфемізмів. Тому ми об'єднали ці тактики в одну. В наведеному прикладі гіперболізація досягається через вживання дисфемізму *durchsetzen* та найвищого ступеню порівняння *billigst*. Ця тактика може бути орієнтованою як на іноземців, так и на політиків, вона реалізує негативну дискримінацію.

Наступною за частотністю виявилась **тактика аргументації**. В німецькомовному публіцистичному дискурсі основні аргументи апелюють до прикладу, авторитету або до статистичних даних [8, с. 4]. В класифікації Т. ван Дейка цій тактиці відповідають тактики пояснення, прикладу та уточнення [5]. В нашому дослідженні ми також відносимо до аргументативних висловлення з поясненням своєї думки автором тексту, наприклад, пояснення мовцем своєї підтримки будівництва табору для біженців, де вони будуть заперті перші декілька тижнів:

- (7) *Und wenn es für Soldaten zumutbar ist, dass sie sich längere Zeit in einer Kaserne aufhalten, ist es für die Asylwerber auch zumutbar, dass sie sich auf dem Areal der Erstaufnahmestelle aufhalten... die Bevölkerung würde sich sicherer fühlen, wenn es in den ersten Wochen eine Anwesenheitspflicht für Asylwerber gäbe (Kurier, 10.02.10, S. 3);*

відсилки до авторитету:

- (8) *Staatsmänner haben die Pflicht, für einen friedlichen Staat Österreich zu sorgen, Österreichs Grenzen zu schließen, denn schon Robert Frost hat geschrieben: „Good fences make good neighbours“* (Kronen, 03.02.10, S. 24);

та висловлення з поданням фактів як загально-відомих:

- (9) *Es ist schon klar, dass immer wieder durch falsche Angaben der Asylanten betrügerische Bewerber aufgenommen werden* (Kronen, 20.03.10, S. 26).

Тактика мітигації (послаблення в класифікації Т. ван Дейка [5]; від лат. *mitigare* – пом'якшувати, послабляти) передбачає пом'якшення мовленнєвої поведінки мовця відносно адресата з метою зниження ризику суперечки, згладжування відмови, втрати обличчя, запобігання або усунення конфлікту й підвищення ефективності комунікативних дій [10]:

- (10) *Sesshaftigkeit ist demzufolge der wichtigste Indikator für das Entstehen von kulturellen Hochleistungen, und die heute noch lebenden nomadisierenden Völker zählen nicht unbedingt zu den absoluten Kultuträgern* (Kronen, 17.12.09, S. 36).

Окремим проявом цієї тактики можна вважати тактику евфемізації, яка реалізується за допомогою мовного засобу евфемізму і також характеризується пом'якшеною номінацією об'єктів, фактів тощо, наприклад, у висловленні щодо необхідності будівництва табору для перебування біженців замість лексеми “табір” вживається лексема “щось таке”:

- (11) *Die lokale Bevölkerung würde sicher begrüßen, wenn so etwas kommt* (Kurier, 10.01.10, S. 3).

Тактика порівняння (у класифікації Т. ван Дейка – тактика контрасту [5]) акцентує відмінності характеристик, поглядів та протиставлення дій власної та чужої групи, які подаються, звісно, не на користь останньої:

- (12) *Nicht zu übersehen sind die Unterschiede in der Eurozone. Deutschland hat die vergangenen Jahre genutzt, um gewerbsfähiger zu werden und die Lohnstückkosten niedrig zu halten. Bei*

Portugal und Spanien war es anders (Die Presse 28.07.10, S. 16).

Частотним явищем в нашому корпусі є імпліцитне порівняння:

- (13) *Was jetzt an die Öffentlichkeit kam, wirft Österreich auf das Niveau eines Entwicklungslandes zurück* (Kurier, 15.08.09, S. 7).

Тактика акцентування національності була виділена нами на основі значної кількості висловлень, в яких вказується на певні звички, типові для представників іншої групи та особливості її менталітету, які подаються в глузливо-засуджуючому тоні:

- (14) *Da viele Russen sich auch bei noch so großer Hitze nicht von ihren Freizeitgewohnheiten Abstand nehmen, führt der Wodka genuss immer wieder zu Badeunfällen* (Kurier, 29.07.10).

У цьому зв'язку показовими є висловлення, в яких йдеться про скоєння певних злочинів із обов'язковим, часто неодноразовим зазначенням національності злочинця. Дискримінацію у цьому випадку вбачаємо в бажанні підкреслення негативних якостей групи через окремих її представників, натомість у випадках, де злочинцями є представники власної групи, актуалізація національності є менш вираженою або не відбувається зовсім:

- (15) *Ein weiterer schwerer Silvesterunfall ereignete sich im Salzburger Stadtteil Maxglan. Dort zündete ein 40-jähriger Asylwerber einen Böller, der vermutlich beschädigt war: Denn er explodierte vor dem Gesicht des Armeniers* (Österreich, 03.01.11, S. 12);

Тактика вказівки на неспроможність акцентує такі ознаки інших країн, як екомонічна неспроможність, відсталість поглядів тощо:

- (16) *Sie haben keine guten Designer und kopieren alles. Sie haben keine guten Ingenieure und bauen Autos, die beim ersten Crashtest zusammenbrechen. Sie haben keine guten Fabriken und schrauben Autos lieber zusammen. Für den schlechten Ruf chinesischer Autohersteller gibt es Gründe* (Die Welt, 20.03.10, S. 8);

Ця тактика перетинається з тактикою порівняння (здебільшого імпліцитного), з більшим упором на соціально-економічний аспект.

Тактика відчуження реалізується у висловленнях із закликами до депортації існуючих іноземців, до закриття кордонів, із вираженням категоричного небажання приймати нових іноземців, критикою намірів політиків щодо відкриття ринку праці для східноєвропейців тощо:

(16) *Es geht um unsere Sicherheit, den Arbeitsmarkt und die Schulen. Und arbeitslose Ausländer muss man abschieben* (Österreich, 28.07.10, S. 5).

У висловленнях з антидискримінацією, відповідно, виділяємо тактику антивідчуження:

(17) *Doch anstatt die Lösung gemeinsam zu suchen, schiebt man lieber Menschen nach Griechenland zurück, weil sie dort erstmals europäischen Boden betreten haben. Dem europäischen Gedanken entspricht dies nicht* (Tiroler Tageszeitung 04.01.11, S. 9).

Обидві тактики можуть апелювати як до політиків, так і до власної та чужої груп. Індикаторами відчуження на мікрорівні є вказівні займенники “той”, “цей” (*der, dieser*), які вживаються замість особових і у такий спосіб реалізують тактику відчуження.

Менш частотною є **тактика підкреслення рідкісності факту**. Ця тактика є провідною для висловлень з позитивною дискримінацією, тобто акцентує певні несподівано позитивні риси самих іноземців:

(18) *висловлення щодо Північної Кореї: Der Morgen graut. Erster Blick aus dem Hotel, das überraschend Westkomfort bietet* (Kurier, 15.08.09, S. 6).

Тактика недовіри характеризується вживанням номінацій у лапках:

(19) *Die großzügige EU schenkt Entwicklungsländern 7200 Millionen Euro (davon 120 aus Österreich) für dringende „Klimaschutzmaßnahmen“* (Kronen, 13.12.09, S. 22);

Крім того, тактика недовіри демонструє частотність метафоричних (20) висловлень та висловлень з дієсловом у умовному способі (21):

(20) *Das Theater um die kosovarische Familie Zogaj geht in die nächste Runde* (Kronen, 20.03.10, S. 35);

(21) *коментар на реакцію болгарського прем'єр-міністра на звіт з моніторингу його країни представниками ЄС: Es sei „der beste Bericht, den die Europäische Kommission seinem Land je ausgestellt habe. Borissow verwies dabei auf den „politischen Willen zu Reformen“. Mehrmals fände dieser in dem Papier Erwähnung... sein Kabinett bekämpfe „Korruption und organisierte Kriminalität auf höchster Ebene“* (Die Presse, 21.07.10, S. 4).

Тактика іронії представлена висловленнями, в яких інтендується зміст, зворотний висловленому [11, с. 236]. Наприклад, у наступному дискурсивному фрагменті під словом “браво” мається на увазі протилежне – слово “ганьба”, *Schande*:

(22) *Diese ausländischen Betrüger werden von uns durchgefüttert und mit großen Zuwendungen des Staates verhätschelt, dafür ist für die Pensionisten kein Geld da. Bravo, Asylland Österreich!* (Kronen, 29.07.10, S. 29).

Тактика заклику до дій виявилась такою ж частотною, вона реалізується висловленнями, які апелюють до політиків або рідше – до власної групи, наприклад, реакція на законопроект щодо зрівняння мінімальних пенсій в усіх країнах ЄС:

(23) *Die Nettozahler Deutschland, Österreich ... könnten per Volksabstimmung oder sonstwie aus der EU austreten und ihrerseits eine eigene Union gründen... die Grenzen dichtmachen bei Rückführung aller nicht arbeitenden oder nicht vermittelbaren Ausländer* (Kronen, 03.11.10, S. 30).

Ця тактика представлена також висловленнями з антидискримінацією:

(24) *Ganz oben steht dabei die Erfahrung, dass Totschweigen schon lange nicht mehr helfe. Man müsse den Neonazis aktiv entgegentreten. Man, das sei die gesamte Gesellschaft. Denn Demokratie und Menschenrechte müssten durch bürgerschaftliches Engagement verteidigt werden* (Nürnberger Nachrichten, 22.04.08, S. 8).

Тактика співчуття є провідною тактикою антидискримінаційних висловлень:

(25) *Wir haben die Gesetzeslage, die Prostitution besteuert, aber gleichzeitig „sittenwidrig“ nennt. Den Asylwerberinnen erlaubt, sich zu prostituieren, ihnen aber jede andere Arbeit verbietet. Was dazu führt, dass die Allerschwächsten auf der Straße stehen* (Die Presse, 28.07.10, S. 26).

Тактика апелювання до національної свідомості реалізується висловленнями, в яких апелюється до совісті політиків із закликами захистити власних громадян від іноземців (26), або ж актуалізується причетність до власної групи, і у такий спосіб викриваються негативні якості іншої групи (27):

(26) *Scheinbar wissen unsere Politiker nicht, dass nicht die massenhaft aufgenommenen Scheinasylanten unsere zukünftigen Pensionen bezahlen, sondern unsere Kinder* (Kronen, 10.01.11, S. 16);

(27) *Ich bin stolz auf meine Heimat Österreich und auf sein fleißiges und hilfsbereites Volk* (Kronen, 05.02.10, S. 30).

Тактики образи, повчання та погрози виявились нечастотними. Під образою розуміємо номінацію іноземців з використанням пейоративної лексики:

(28) *Der brave fähige Migrant ist ein Gewinn für unser Land. Das nutzlose Schmarotzerpack liegt uns dagegen nur im Sack* (Kronen, 29.07.10, S. 3).

Погроза являє собою висловлення з заявою про можливі дії застрашливого характеру з боку мовця [2, с.103]:

(29) *реакція на слова одного політика щодо браку гуманності в розумінні іноземців лише як корисної кваліфікованої робочої сили: ... „dann fehlt der menschliche Aspekt...“ tja, wenn das sooo ist, dann bleibt doch lieber gleich, wo ihr seid. Denn menschlich habt ihr es dort sicher besser“* (Kronen, 29.07.10, S. 14).

На думку І.Ф. Бублик, “учасник комунікації, який вважає, що він має право повчати партнера,

вже з самого початку має на увазі, що останній знаходиться в сфері його підлягання та керування” [2, с. 98]. Найчастіше тактика повчання реалізується у висловленнях із дієсловом в умовному способі:

(30) *висловлення щодо моніторингу, проведеного в Румунії та Болгарії за ініціативою Брюсселя: Ein ähnliches Monitoring, quasi als Nachzipf mit Nachhilfeeinheiten, hätte wohl auch etwa in Griechenland einen heilsamen Effekt* (Österreich, 03.01.2011, S. 32).

Невисоку частотність трьох названих тактик можна пояснити фактором адресату, роль якого, вочевидь, найчастіше відводиться представникам власної групи – пересічним громадянам та політикам.

Найменш частотною виявилась **тактика схвалення** дій політиків, зокрема відносно іноземців, що відображає загальну картину настрою в німецькомовному суспільстві:

(31) *Asylpolitik – endlich eine politische Stellungnahme!* (Kronen, 05.02.10, S. 32).

Найчастіше тактики є взаємозумовленими. Зокрема, нами було встановлено, що тактика звинувачення часто комбінується з тактикою гіперболізації, відчуження або мітигації (в залежності від типу газетного тексту), тактика співчуття – з тактикою аргументації тощо. ДВ, що містяться в листах читачів, характеризуються комбінацією більшої кількості тактик.

Таким чином, в ході аналізу було виділено тактики дискримінації сучасного німецькомовного публіцистичного дискурсу, які за критерієм агенсу можна розділити на тактики відносно іноземців, політиків та власної групи, а за семантичним критерієм – типові тактики негативної, позитивної та антидискримінації. До перспектив дослідження відносимо подальше дослідження тактик дискримінації, оскільки появлення нових ДВ у пресі є нескінченним процесом, який мотивується щоденними змінами в суспільно-політичній ситуації в світі, які знаходять своє відображення в публіцистичному дискурсі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безугла Л.Р. Вербалізація імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі : монографія / Л.Р. Безугла. – Харків : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2007. – 332 с.
2. Бублик И.Ф. Коммуникативно-прагматические и лингвистические аспекты реализации вербальной агрессии в парламентском дискурсе ФРГ: дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / И.Ф. Бублик. – Харьков, 2006. – 212 с.
3. Верещагин Е.М. Рече-поведенческое исследование притчи Пушкина о блудной дочери / Е.М. Верещагин, В.Г. Костомаров // Вопр. языкознания. – 2000. – № 2. – С. 90–117.
4. Водак Р. Язык. Дискурс. Политика / Р. Водак ; пер. с англ. и нем. – Волгоград : Перемена, 1997. – 144 с.
5. Дейк Т.А. ван. Язык. Познание. Коммуникация / Т.А. ван Дейк. – Б. : БГК им. И. А. Бодуэна де Куртенэ, 2000. – 308 с.
6. Иссерс О.С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи [Текст] : монография / О.С. Иссерс. – Омск : Изд-во Омск. гос. ун-та, 1999. – 285 с.
7. Лавриненко И.Н. Стратегии и тактики мены коммуникативный ролей в современном кинодискурсе: дисс. ... канд. наук : 10.02.04 / И.Н. Лавриненко. – Харьков : ХНУ, 2011. – 250 с.
8. Пирог І.І. Аргументація в сучасній німецькій публіцистиці: прагмалінгвістичний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.04 “Германські мови” / І.І. Пирог. – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2009. – 20 с.
9. Пирогова Ю.К. Имплицитная информация как средство коммуникативного воздействия и манипулирования (на материале рекламных и PR-сообщений) / Ю.К. Пирогова // Проблемы прикладной лингвистики. – М. : Азбуковник, 2001. – С. 209–227.
10. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник / О.О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.
11. Сусов И.П. Лингвистическая прагматика / И.П. Сусов. – Винница : Нова Книга, 2009. – 272 с.
12. Сухих С.А. Личность в коммуникативном процессе. – Краснодар : Изд-во ин-та менеджмента, 2004. – 155 с.
13. Труфанова И.В. О разграничении понятий: речевой акт, речевой жанр, речевая стратегия, речевая тактика / И.В. Труфанова // Филологические науки. – 2001. – № 3. – С. 56–65.
14. Шадаева Л.И. Стратегии аргументации А. Линкольна / Л.И. Шадаева [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.buk.irk.ru/library/sbornik_06/shadaeva.doc.
15. Шейгал Е.И. Семиотика политического дискурса / Е.И. Шейгал. – Волгоград : Перемена, 2000. – 440 с.
16. <http://slovopedia.org.ua/37/53395/251371.html>.